

Agnieszka Barszczewska

A moldvai csángók identitáskérdése (1860–1916): politikai tényezők

A lengyel származású szerző a moldvai csángók identitását befolyásoló politikai tényezőket vizsgálja történeti perspektívában. Az elemzés alapjául szolgáló forrásokat a szerző a Vatikáni Titkos Levéltárban (Archivio Segreto Vaticano), illetve a Hitterjesztés Szent Kongregációja (Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli) levéltárában gyűjtötte, amelyek mindezedig hiányoztak a csángó kutatások fókuszából. Tanulmányában a moldvai csángó identitásra 1860 és 1916 között ható politikai jellegű tényezőkre fordít megkülönböztetett figyelmet. Az elemzés fontos következtetése, hogy a Vatikán, az ortodox Romániában való politikai befolyásaiért aggódván, annak ellenére, hogy a moldvai magyar ajkú hívők szükségéit ismerte, egyfelől a román kormány feltételeit elfogadva, másfelől pedig a római-katolikus hit a román nyelvű ortodox lakosság közt vezetett népszerűsítési akciója által hozzájárult a csángó és a román lakosság úgy nyelvi, mint vallási és kulturális jellegű fokozatos összeolvadásához.

I. BEVEZETÉS

Dolgozatomban¹ a moldvai csángók identitását befolyásoló politikai tényezőket vizsgálom. Elemzésemben arra a kérdésre próbálok választ adni, hogy a moldvai csángók, a román és a vatikáni politikai tevékenységtől függetlenül, hogyan őrizték meg sajátos, a régió lakosságának többségétől eltérő kollektív identitásukat.

A választott időszak nem véletlen, ugyanis éppen ezekre az évekre esik az állam teljes etnikai homogenizálását célzó román nemzetiségi politika kiteljesedése.

Tanulmányomban a szóban forgó periódusban a moldvai csángó identitásra ható politikai jellegű tényezőket vizsgálom. Mivel az identitás társadalmi jellegét széles perspektívában is célszerű elemezni, a kérdés politikai kontextusa rendkívül fontos ahhoz, hogy a kutatott problémát lehetőleg teljes egészében lehessen értelmezni.

Az elemzés alapanyagát a düsseldorfi Gerda Henkel Alapítvány (*Gerda Henkel Stiftung*) anyagi támogatásának köszönhetően a Vatikáni Titkos Levéltárban (*Archivio Segreto Vaticano*), illetve a Hitterjesztés Szent Kongregációja (*Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli*) levéltárában gyűjtöttem. Ezekon kívül a már kiadott források, elsősorban Gecsényi Lajos (1988), Vincze Gábor (2004b) és Seres Attila (2003) munkái, illetve a gazdag irodalom is nagy segítséget nyújtott kutatásaimhoz.

---

1. Jelen tanulmány a doktori disszertációm részét képezi. A munkámat 2006 márciusa óta egy doktorandusi ösztöndíjjal a *Gerda Henkel Stiftung* támogatja. Disszertáciomban a csángó identitás fejlődését a kárpáti ruszinok identitásának a kialakulásával hasonlítom össze.

2. A MOLDAVI CSÁNGÓ IDENTITÁST BEFOLYÁSOLÓ „KÜLSŐ”, A CSÁNGÓ TÁRSADALOMRA KÍVÜLRŐL HATÓ TÉNYEZŐK, 1861–1916

2.1 Moldva magyar ajkú katolikus lakosságának elrománosítása az állami struktúrák révén

2.1.1 Az állami oktatás keretében történő asszimiláció

A XIX. század hatvanas éveiben az egyesült Romániában elkezdtek a négyosztályos állami iskolák hálózatának kiépítését. Az állami alapfokú oktatást az 1864. november 25-i törvény szabályozta. A törvény szerint az ingyenes oktatás kötelező volt tizenkét éves korig (Vincze 2004a:20). Hasonló kitétel található az 1886-os román alkotmány 23. cikkelyében, amelyik az általános iskolák hálózata kiépítésének a tervét tartalmazza (Scurtu–Alexandrescu–Bulei–Mamina 2002:10). A paragrafus szerint az általános iskolai oktatás ingyenes és kötelező azon román állampolgársággal rendelkező gyerekek számára, akiknek lakóhelyén ilyen típusú iskola van vagy nyílni fog (...)” (Scurtu–Alexandrescu–Bulei–Mamina 2002:10).

A XIX. század első felében az állami általános iskolák hálózata elsősorban a románok lakta Moldvára terjedt ki. Lippert osztrák–magyar alkonzul jelentése szerint a román kormány tudatosan és célszerűen kihagyta tervezeteiből azokat a falvakat és járásokat, amelyeknek lakossága moldvai csángó volt, mivel úgy vélte, hogy a magyar ajkú lakosság oktatáshoz való hozzáféréseinek korlátozása e népesség politikai identitásának kialakulását és fejlődését eredményesen megakadályozza (Gecsényi 1988:179).

Idővel, az eredeti tervektől függetlenül bizonyos számú állami általános iskolát a magyar ajkú katolikusok lakta területeken is létrehoztak. Erre a kérdésre vonatkozó számos megjegyzés még a XIX. század hatvanas éveiből származik. A csángó falvakban létrehozott iskolákban az oktatás román nyelven folyt, annak ellenére, hogy a tanulók többsége nem tudott románul. Ráadásul az ilyen iskolákban alkalmazott tanítók valamennyien ortodox románok voltak (Gecsényi 1988:179). Kovács Ferenc gyulafehérvári hittanár 1868-ból származó jelentése szerint Lujzikalagorban: „(...) oláh államtanító oktatja a tiszta magyar ajkú kath. gyermekeket; oly tanító, ki egy szót sem ért magyarul, s a mellett még *schismaticus* [ortodox] is (...)”². Kovács jogosan hangsúlyozza a katolikus magyar ajkú gyerekeket oktató tanítók vallási hovatartozását, mivel azok tanítványukat gyakran az ortodox templomba is járatták. „Elég gyakori jelenség, hogy a vegyes településekben a tanítók a katolikus gyerekeket az ortodoxokkal együtt az ortodox templomba vezetik, s a hagyományaikban való részvételre kényszerítik (...)” (Gecsényi 1988:180).

A helyzet a XIX. század végéig változatlan maradt. Egy 1882-ből származó jelentés szerint „(...) egyetlen oláh tanító sem tud magyarul, aztán a *tannyelv* csakis *oláh* s csakis ennek szabad lenni”³. Az idézett jelentés szerzője az akkori román nemzetiségpolitikát is összefoglalja: „Az oláh tanítóknak különben nem is az a főczéljuk, hogy tanítsanak, hogy a hasznos és szükséges ismereteket terjesszék, hanem hogy megakadályozzák, ha netán még az a meglévő »három« szál magyar pap vagy a kántorok *magyarul* mernének tanítani”⁴.

2. Részletek Kovács Ferenc gyulafehérvári hittanár *útinaplójából, Moldva, 1868.* (Vincze 2004b:71–84; 76).

A kiemelés az eredeti szövegből származik.

3. Részletek László Mihály „*Keleti testvéreink*” című röpiratából, Budapest, 1882. (Vincze 2004b:103–107; 104).

A kiemelés az eredeti szövegből származik.

4. Részletek László Mihály „*Keleti testvéreink*” című röpiratából, Budapest, 1882. (Vincze 2004b:103–107; 104).

Természetesen akadt a szabály alól néhány kivétel is. Egyes román tanítók, hogy eredményesen tudjanak tanítani, megtanulták a magyar nyelvet. Az ilyen tanítókat viszont a kormány a román nemzet ellenségeinek tartotta, s igyekezett mielőbb helyettesíteni őket „hűségese” román állampolgárokkal: „A *klézsei* oláh tanító, miután az oláh nyelvvel semmire se ment (...) kapta magát és megtanult magyarul, s így kezdett tanítani. A kormány azonban (...) szépen elmozdította, s olyat küldött helyébe, ki intenciójának egészen megfelel. Ezt nevezik Moldova-Oláhsországban *tanszabadságnak*” (Vincze 2004b:103–107).

A román alapfokú oktatás nacionalista jellege a XX. század elején sem szűnt meg. „Nyilvános iskolában mindenütt ugyanez az iskolai élet, ugyanilyenek a tanítók, legyenek azok az iskolák akár bulgár, akár török, akár szerb, görög, orosz, vagy magyar néprajzi területén Romániának. A román hivatalos tanterv kérésselhetlenül és kizárólag román nyelven érvényesítetik olyan tanítók útján, akik az illető növendékek anyanyelvét nem is ismerik (...)”⁵.

A román kormány által bevezetett oktatási rendszernek két következménye volt. Az első esetben a magyar ajkú szülők, akik ellene voltak a román nyelvű kötelező oktatásnak, büntetést fizettek, de gyermekeiket nem engedték az iskolába. „A mely csángó községek vagyonosabbak: ott a csángó családok megfizetik a pénzbüntetést, s *nem* adják oláh tanító kezére a fiukat, inkább *nem* is tanulnak sem olvasni, sem írni (...)”⁶. A csángó családok többségének azonban a büntetés fizetésére nem volt pénze: így a szegény csángó szülők gyerekei román iskolákba jártak, s ez nagyon sok esetben rendkívül gyors asszimilációval járt együtt.

A román oktatási rendszer tehát a nemzeti homogenizációs terv keretében eredményesnek bizonyult. A csángó társadalom azon része, amely tanulási kötelességének nem tett eleget, általában analfabéta maradt, mivel a kormány zaklatásai nagyon megnehezítették a Moldova területén maradt magyar katolikus papok és kántorok oktatási tevékenységét. Ennek következtében a csángó társadalom nagy része műveletlen, politikai identitásától megfosztott csoport maradt, s mint ilyen, nem veszélyeztette a román állam „egységét”. Azok a magyar ajkú gyerekek viszont, akik részt vettek az állami oktatásban, négy év alatt jelentős mértékben asszimilálódtak:

- „– A gyermekek mikor az iskolába feljönnek, tudnak-e *már* románul?
– Nem azok, uram, mint a deszka (...), de megtanulnak már az *első* osztályban!
– Az derék dolog, hogy *egy év* alatt el tudják sajátítani a román nyelvet, ezekkel a kis vadmagyarokkal.
– Nohát egy esztendő alatt csak kevés tanul jól meg románul, de addig járnak az első osztályba, amíg azok is megtanulnak.
– Meddig tart ez az idő, átlag?
– A harmadik évet már kevés tölti az első osztályban közülük. (...)”⁷.

Azt a nagy veszélyt, amelyet a magyar ajkú katolikus lakosság identitására az ortodox tanítók jelentettek, a Hitterjesztés Szent Kongregációja hittérítőinek a jelentései is dokumentálják. Egy 1914-ből származó beszámoló az állami iskolákban alkalmazott tanítókról szól: „Az összes álta-

A kiemelés az eredeti szövegből származik.

5. *Részletek Barabás Endre tanár „Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok” című helyzetjelentéséből, 1908.* (Vincze 2004b:152–158; 154).

6. *Részletek László Mihály „Keleti testvéreink” című röpiratából, Budapest, 1882.* (Vincze 2004b:103–107; 104). A kiemelés az eredeti szövegből származik.

7. *Részletek Barabás Endre tanár „Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok” című helyzetjelentéséből, 1908.* (Vincze 2004b:152–158; 153).

lános iskola állami; a tanítók közvetlenül a kormány által vannak kinevezve; azok mind ortodoxok (...). Azok a tanítók fanatikus ortodox istentagadók⁸. A hittérítők szerint a román alapfokú oktatás az akkori formájában nagyon nehezítette a katolikus hit tanítását: „(...) tevékenységünk egyre nehezebb lesz, a hit tanítása (...) lehetetlen; a tanítók, akik azokban az iskolákban mind ortodoxok (...) vallási propagandát csinálnak, s a gyerekeket az ortodox katekizmus tanulására, az ortodox templom látogatására (...) kényszerítik (...)”⁹.

Azt állíthatjuk tehát, hogy a román oktatási rendszer a teljes nemzeti asszimiláció egyik legfontosabb eszközévé lett: a tanítók tevékenysége miatt a csángó gyerekek fokozatosan elveszítették e társadalom két legjellegzetesebb etnikai és kulturális különlegességét meghatározó vonását, nevezetesen a magyar nyelvet és a katolikus vallást.

2.1.2 A hivatalokban történő asszimiláció

A moldvai csángóknak a román lakosságba való nyelvi és kulturális jellegű beolvasztása a közigazgatás terén is bekövetkezett.

Az 1866-os román alkotmány 4. cikkelye az államot megyékre, a megyéket járásokra, a járásokat pedig községekre, azaz egy közös polgármester igazgatása alatt lévő falucsoportokra osztotta (Scurtu–Alexandrescu–Bulei–Mamina 2002:9).

Minden polgármesternek volt egy jegyzője és a helyi lakosság köréből választott tanácsa, melynek legalább kettő, legtöbb pedig nyolc tagja lehetett (Gecsényi 1988:177). Mind a polgármesterek, mind a jegyzők és a községtanácsok általában kizárólag az ortodox román lakosság érdekeinek a képviselői voltak. Noha a csángók lakta területeken a kormány a politikai korrektség látszata miatt minimális számban katolikusokat is alkalmazott, a csángók helyzete nem nagyon változott, mivel a katolikus polgármesterek mellé a kormány ortodox jegyzőket helyezett, akiknek a feladata az államhoz hűtleneknek tekintett katolikusoknak az ellenőrzése volt (Gecsényi 1988:177). Ráadásul a katolikus polgármesterek mellett működő községtanácsok tagjai többnyire ortodoxok voltak, mint például a XIX. század végén Gorzafalván, ahol a községtanács négy ortodox és csak két katolikus tagból állt (Gecsényi 1988:177).

A magasabb közigazgatási állásokat betöltő személyek között is hiába keresni a csángó lakosság képviselőit. Az egyik, XX. század elejéről származó jelentés a következőkről számol be: „Közigazgatásnál szó sincs a magyar nyelvről. A jegyzők rendszeresen nem tudnak magyarul. Pedig a népnek nagy része nem ért románul. Arról, hogy a subprefect (főszolgabíró), vagy éppen a prefect tudjon magyarul, szó sincs”¹⁰.

Az említett jelenséggel sok probléma járt együtt. Ily módon a kormány a csángóságot saját képviseletétől fosztotta meg, valószínűleg azért, hogy a csángók politikai emancipációját megakadályozza. Ennek révén a román nyelvet alig ismerő, gyakran analfabéta csángók csak nehezen tudtak értekezni a hivatalnokokkal, s így csökkent az esélyük saját jogaik – melyek az alkotmány

8. APF, N.S., Vol. 576, Rubr. 109/1916, 470, ff. 183–205: Ulivi, Diomede, *La Diocesi di Jassi in Romania*, New York, USA, 1914. 02. 10; f. 190.

9. APF, N.S., Vol. 576, Rubr. 109/1916, 732, ff. 122–126: Malinowski, Giuseppe, OFMConv., Vicario Generale di Jassi: *Memoriale in cui si espongono i motivi, che hanno messo S.Ecc. Illma. e Rma. Mons. Nicola Giuseppe Camilli, Arcivescovo-Vescovo di Jassi, a fare il 18 Giugno 1909 il "Regolamento per l'amministrazione temporale delle parrocchie"*, Róma, 1911. 04. 19.; ff. 123r-123v.

10. *Részlet György Endrének a Rubinyi-cikkhez írt kiegészítéséből, Budapest, 1900.* (Vincze 2004b:141–146; 142).

10. cikkelye szerint hasonlóak voltak az ortodox románokéhoz (Scurtu–Alexandrescu–Bulei–Mamina 2002:9) – kikövetelésére.

A román hivatalnokok hatalmaskodására jellemző különleges problémát képezett a moldvai csángók családi és utónevének a románosítása. Ezt a folyamatot a többi között Lippert jelentése is érinti: az alkonzul arról értesít, hogy a román jegyzők a csángók magyar neveit mindig románra fordították, vagy legalább a román helyesírás szerint írták (Gecsényi 1988:178).

A románosítás a magyar főnévi értelemben vett, foglalkozást jelentő és melléknévi vagy főnévi formájú, egykor becézésre használt neveket is érintette (Gecsényi 1988:178). Ezeknek a neveknek pontos román megfelelői voltak, s így a magyar *Asztalos* névből *Tămplar* lett, *Veres(s)*-ből pedig *Roșu*¹¹. Azokat a neveket azonban, amelyeket nem lehetett románra lefordítani, fonetikusán a román helyesírás szerint írták. Példaként a *László* név szolgálhat, melyet a románok *Laslău*-ként írtak¹². Mindezek ellenére ebben a kérdésben a román kormány nem járt teljes sikerrel: bár a csángók a hivatalokban használták a rájuk kényszerített románosított neveket, maguk közt a korábban használt magyar neveken szólították egymást.

2.2 Egyház

2.2.1 A Moldvába érkező hittérítők nemzetiségének kérdése. Magyar nyelv használata a moldvai katolikus templomokban

A csángók magyar nyelvtudására s ezáltal ezen etnikai csoport identitására igen nagy befolyással volt a helybéli papság. A XVII. és XVIII. században a magyar nyelv elterjedtsége miatt „(...) a Moldvába küldött [hittérítők] olasz vagy magyar nemzetiségűek voltak, arra az esetre, ha valamelyik faluban magyar nyelvet kellene használni” (Ferro 2003:201). Idővel azonban a Moldvában tevékenykedő magyar nemzetiségű hittérítők száma csökkent, holott a helybéli lakosságból származó papok száma növekedett.

11. *Részletek Barabás Endre tanár „Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok” című helyzetjelentéséből, 1908.* (Vincze 2004b:152–158; 157).

12. *Részletek Barabás Endre tanár „Románia nemzetiségi politikája és az oláhajkú magyar polgárok” című helyzetjelentéséből, 1908.* (Vincze 2004b:152–158; 157).

év	1852	1878	1879	1919
szám és nemzetiség	8 olasz			5 olasz
	8 lengyel	21 olasz	1 helybeli [csángó]	7 helybeli [csángó]
	7 magyar	6 lengyel	22 olasz	
	4 szláv ¹³	3 német	6 lengyel	1 erdélyi
	3 német	2 magyar	2 magyar	2 belga
	1 bosnyák	1 szláv	2 német	1 holland
	1 máltai		1 máltai	

1. táblázat. A Moldvában tevékenykedő katolikus hittérítők nemzetisége, 1852–1919¹⁴.

Ez az állapot a román és a vatikáni politikának egyaránt az eredménye volt.

2.2.1.1. A magyar álláspont

A kutatott időszakban a moldvai katolikus lakosságot érintő magyar tevékenységet a Szent László Társulat szervezte. A társulat, amely 1861-ben jött létre, a moldvai csángók helyzetével foglalkozott, mely célból saját felügyelőit küldte a csángólakta területekre. E látogatások egyikéről a Hitterjesztés Szent Kongregációja egyik hittérítője jelentett 1868-ban: „Három férfi érkezett: két pap és egy világi. A papok egyike pesti (...) kanonok és papnevelde főnöke (...)”¹⁵. A szerző által említett kanonok – nem pesti, ahogy azt a hittérítő hibásan véli, hanem kalocsai (Vincze 2004a:24) – Kubinszky Mihály a Szent László Társulatnak részletesen számolt be a moldvai útja folyamán tett megfigyeléseiről, azt javasolván, hogy Moldvába több magyar papot kellene küldeni¹⁶. A Hitterjesztés Szent Kongregációja szerint a magyar küldöttség szándéka: „több magyar papot küldeni, (...) magyar nyelvű misét népszerűsíteni, és ahol csak lehetséges magyar papokat telepíteni (...)”¹⁷. Kubinszkynek a javaslatát, amelyet Rómában is benyújtottak a magyar püspöki kar képviselői, 1869-ben IX. Pius jóváhagyta, a jászvásári és a bukaresti egyházmegyét a Szent László Társulat által javasolt hittérítők alkalmazására kötelezván (Vincze 2004a:25). A moldvai plébániák magyar papokkal való betöltésével a magyarok egy régi tervet akartak megvalósítani. „Még 1776-ban a Konventuális Minoriták erdélyi tartományfőnöke (provinciális) azt írta az [Hitterjesztés Szent Kongregációja] alprefektusának (...), hogy az olasz hittérítők Moldvában haszontalanok (...) voltak, mivel nem ismerték a magyart. (...) Későbbi események arra mutat-

13. Valószínűleg a délszlávokról van szó.

14. APF, Scritture Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 225–230: de Stefano, Antonio, Visitatore Apostolico della Missione di Moldavia, *Relazione della Missione di Moldavia*, Róma, 1852. 01. 18.; f. 227r; APF, Scritture Riferite nei Congressi, Vol. 12 (1862–1880), ff. 746–752: [Fidelis Dehm válasza a Hitterjesztés Szent Kongregációja kérdőívére], Bákó, 1878. 10. 31.; f. 749r; APF, Scritture Riferite nei Congressi, Vol. 12 (1862–1880), ff. 836–849: *Relatio de statu S. Missioni in Moldavia juxta quaestionarium S. Congreg. de Propag. Fide. Eidem exhibita mense Decembri, A.D. 1879*, Jászvásár, 1879. 12. 3/15.; f. 846; APF, N.S., Vol. 655, R. 109/1920, 1740, ff. 380–400: *Anno 1919, N. 12, Luglio, Prot. N. 1740/19. Sacra Congregazione de Propaganda Fide ponente l'eminentissimo e reverendissimo signor cardinale Michele Lega, Relazione Circa la nomina del Vescovo di Jassy*, Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma; f. 387v (16. o.).

15. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), 220, ff. 473–474 [Anton Joseph Pluym jelentése a Hitterjesztés Szent Kongregációjának], Bukarest, 1868. 08. 25.; f. 473r.

16. *Kubinszky Mihály kalocsai kanonok javaslatai a moldvai katolikus magyarok ügyében, Pest, 1868. október 21.* (Vincze 2004b: 85–88).

17. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), 228, ff. 475–477 [Anton Joseph Pluym jelentése a Hitterjesztés Szent Kongregációjának], Bukarest, 1868. 08. 31.; ff. 475–476.

nak, hogy a provinciális tevékenységét a magyar világi és egyházi hatóságok ösztönözték. Úgy az említett, mint a későbbi kísérletek célja a misszió a Hitterjesztés Szent Kongregációja felügyelete alól való kivétel és az egyházmegye a magyar egyház hatalma alá való rendelése, azután pedig az olasz hittérítők a magyar papokkal és szerzetesekkel való helyettesítése volt. A magyar nyelv tudásának hiánya csak egy, a Kongregációt befolyásolható ürügynek tartott érv volt, mivel azt mondták, hogy a magyar nyelv nélkül a katolikusok veszítették a hitüket” (Tocănel 1960:18). Emiatt nem lehet teljesen letagadnia a Kongregációnak azon kritikát, amely a Társulatot a magyar nemzeti szellemben folytatott propaganda gyakorlásával vádolta: „(...) elég okom van arra, hogy azt higgyem, hogy a Szent László Társulat (...) a magyar [Külügyi] Minisztérium befolyása alatt tevékenykedik. Az országot magyarizálván könnyebb lenne (...) Nagy Lajos királyságát visszaállítani. Ugyanis ez a magyarok célja, amit senki sem tart titokban”¹⁸. Valóban, a társulat 1874-ben anyagi segélyért fordult a magyar vallás- és közoktatási minisztériumhoz: „A Szent László Társulatnak nem célja politikai propagandát csinálni (...): annyi azonban biztos, hogy csángó testvéreinknél katolikus vallás és magyar nemzetiség annyira egybeforrott, hogy ott, hol a csángók a katolikus egyház kebléből iskolák és magyar papok hiánya miatt kilépnek és a schisma hívei lettek, ott őseik nyelvét többé már nem beszélik. (...) Bizalommal fordulok (...) Excellenciádhoz, mély tisztelettel kérvén, miszerint méltóztassék a Szent-László-Társulat ezen céljának elérésében támogatni s részére a rendelkezési alapból évenként *kétezzer* forint segélyt kegyesen kieszközölni. A társulat (...) azt csupán és kizárólag a csángók vallási és iskolai szükségére fogja fordítani”¹⁹. Végül azonban a magyar egyház közigazgatási terjeszkedési tervének maga a Szentszék vetett véget, amikor a Bukarestben létrehozott érsekség hatalma alá helyezte az 1884-ben megalapított jászvásári püspökséget. Attól kezdve a moldvai csángó lakosság számára az anyanyelvvél való érintkezésének a lehetősége még korlátozottabb lett, mivel a jászvásári püspökök²⁰ rossz szemmel nézték a magyar „csángómentő” politikát, melynek folytatása a román kormánnyal való nyílt konfliktus kitöréséhez tudott vezetni.

2.2.1.2. Románia álláspontja

Különböző források alapján sejthetjük, hogy a román kormány a Magyarországról érkező papokat az állam egységét veszélyeztető elemeknek tartotta. A románok ellenszenve a magyar papokkal szemben annyira erős volt, hogy a Magyarországról származó hittérítőket kémkedéssel vádolták meg. „(...) minket, az olaszokat, szeretnek, a magyarokkal szemben, akiket utálnak (...) és a magyar kormány kémeinek tekintenek”²¹, írta a XIX. század végén a Moldvában működő olasz hittérítők egyike.

A konfliktus különösen élesnek bizonyult a Szent László Társulat képviselői által a román vallás- és közoktatásügyi minisztériumban tett látogatása után „Vechely [Veszely] prelátus (...) meglátogatta a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Igazgatóját [sic!] (...)”²², írta 1868-ban

18. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), 228, ff. 475–477: [Anton Joseph Plumy jelentése a Hitterjesztés Szent Kongregációjának], Bukarest, 1868. 08. 31.; f. 476.

19. *A Szent László Társulat elnökségének átirata Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, Budapest, 1874. október 10.* (Vincze 2004b:93–96; 95). A kiemelés az eredeti szövegből származik.

20. Nicola Giuseppe Camilli (1884–1894; 1904–1915), Dominique Jaquet (1895–1904).

21. APF, N.S., Vol. 116, Rubr. 109/1897, 24 582, ff. 50–55: [Domenico della Posta aknavásári plébános levele a vatikáni államtitkárhoz; a moldvai egyházmegyéről értesít], Aknavásár, 1897. 07. 12.; f. 51.

22. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), 276, ff. 486–487 [Anton Joseph Plumy jelentése a Hitterjesztés Szent Kongregációjának], Bukarest, 1868. 10. 15.; ff. 486r-486v.

a havasalföldi misszió főnöke. A minisztériumban hamar rájöttek, hogy Veszely látogatása nem pusztán udvariasság volt, mivel a társulat által nyújtott információ a magyar kormányval folytatott, az anyagi segély megszerzését célzó tárgyalások egyik fő érve lett volna. Ez a felfedezés hatalmas izgalmat keltett a román kormányban: „az igazgató dühöngött (...); többi között azt mondta »nem tudtam, hogy kémekkel ismerkedtem meg; (...) azok az emberek el akarják magyarosítani az országunkat, de mi ezt nem fogjuk megengedni; ezért szívesebben fogadunk olasz papokat, akik nem tudnak magyarul, s így muszáj nekik az állam nyelvét megtanulni«²³.

A magyar hittérítőknek az ellenséges nacionalista propaganda képviselőiként való ábrázolása a későbbi években is változatlan maradt. „A magyar nemzetiségű hittérítőket mindig politikai ügynököknek tartották, akik a magyarság szellemét igyekeztek életben tartani a több mint ötven ezer katolikus falusi lakosságunk között, mely lakosság, magyar gyökereinek ellenére, pár száz év alatt teljes polgári és politikai joggal rendelkező román állampolgárrá lett (...)”²⁴. A román kormány leghalványabb kétséget sem hagyott a magyar hittérítők Románia területén való munkája folytatását illetően. Döntésüket a román hatóságok a moldvai egyházmegye vezetősége segítségével akarták megvalósítani: az egyik jászvásári püspököt idézve, „(...) úgy Károly király, mint a miniszterei (...) semmi kétséget nem hagytak: mivel képtelen vagyok a papságot a helybeli lakosságból kiképezni, hittérítőket kell idehívni, elsősorban Olaszországból, a magyar hittérítőket pedig véglegesen ki kell zárni innen”²⁵. Kémkedéssel kizárólag a magyar nemzetiségű papokat vádolták: egyik utolsó, 1916-ból való vádirat szerint „(...) rögtön a háború kitörése után kezdődött egyfajta vadászat a katolikus papokra, amely különösen a helyi lakosság soraiból származókat érintette – lehet *azok magyar származása* miatt. Az olasz nemzetiségű papokat [szabadon] hagyták (...), az innen származók azonban célba lettek véve mint kémkedéssel *vádlottak*”²⁶.

A „veszélyes magyar elemeknek” az országból való kiűzése érdekében a román kormány magukat a hittérítőket szándékozta kihasználni. A XIX. század nyolcvanas éveinek végén a magyarországi román követség titkára a következőket közölte az akkori jászvásári püspökkel: „Az Önagysága Király Kormányja (...) azt kívánja, hogy Románia katolikus falvaiban latin eredetű papok dolgozzanak, amennyiben lehetséges, olaszok. Nagyságos Miniszter²⁷ meg van győződve arról, hogy ez csak Excellenciádtól függ, és abban reménykedik, hogy e kívánság, amely Önagysága Király kívánsága is, Excellenciád intelligens tevékenységének köszönhetően valóra fog válni”²⁸. A magyar hittérítők Moldva területén végzett munkája kérdésének a fontosságáról a XX. század elejéről származó diplomáciai források is tanúskodnak: a vatikáni államtitkárhoz írt levelekben

23. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), 276, ff. 486–487 [Anton Joseph Pluym jelentése a Hitterjesztés Szent Kongregációjának], Bukarest, 1868. 10. 15.; ff. 486r-486v.

24. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Moldavia, Vol. 13 (1881–1892), 6313, ff. 318–321: [Nicola Giuseppe Camilli a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusának a magyar papok Moldvába való helyezésére célzó magyar kísérletekről], Jászvásár, 1887. 01. 15.; f. 321.

25. Uo.

26. APF, N.S., Vol. 627, R. 109/1919, 239, ff. 382–383 [Ulderico Cipolloni, OFMConv. jelentést tesz a román hatóságok és a katolikus papság közötti viszonyokról], Jászvásár, 1916. 11. 28./12. 11.; f. 382v. A kiemelések az eredeti szövegből származnak.

27. Dimitrie A. Sturdza, a miniszteri tanács elnöke (*Președinte al Consiliului de Miniștri*), 1901. 02. 14–1904. 12. 20.

28. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Moldavia, Vol. 13 (1881–1892), 2600, ff. 324–327: [Nicola Giuseppe Camilli a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusának a magyar papok Moldvába való helyezésére célzó magyar kísérletekről; a levélhez a magyarországi román követség titkárnak az írása van csatolva], Jászvásár, 1887. 05.12. /24.; ff. 324v–325r.

az akkori bécsi nuncius, Gennaro Granito di Belmonte hangsúlyozta a román hatóságok ellen-szenves viszonyulását a katolikus papsághoz, különösen azokhoz, akik magyar származásúak. „A román kormány nem akar magyar, német vagy francia befolyást, különösen a helyi papság képzésében; ezért egyre megelégedettebb lesz azzal, hogy az odaérkező hittérítők olaszok, mivel ők talán az egyetlenek, akik tevékenységük során nem propagálják saját nemzetiségüket, Olaszországnak pedig semmi érdeke nincs ezen a földön”²⁹.

Idővel a román politika, az olasz hittérítők különösebb ellenállása nélkül, ahhoz vezetett, hogy a Hitterjesztés Szent Kongregációja abbahagyta a magyar nemzetiségű papoknak a Román Királyság területén való alkalmazását. Ezt a jászvásári püspökök beszámolóí is bizonyítják – 1887-ben az akkori jászvásári püspök, Camilli a következőt írta: „A kormány által gyakorolt hatalmas nyomás miatt (...) meg kellett ígérnem a királynak és a minisztereknek, hogy amíg ez tőlem függ, addig nem engedélyezem új magyar hittérítők Moldvába való érkezését”³⁰. A helyzet később is változatlan maradt – a XIX. század végén és a XX. század elején működő jászvásári püspök, Dominique Jaquet a román kormánynak a magyar származású papok behívását tiltó politikáját így foglalta össze: „(...) a román kormány megtiltja nekünk Magyarországról hittérítőket hívni”³¹.

Lehet, hogy abban az időben a román kormány legerősebb fegyvere a pénz volt. Az akkor Jászvásáron és Halasfálván működő katolikus papneveldeket részben a román állam finanszírozta. Ennek a segélynek azonban megvolt a maga ára is: az anyagi támogatásért a kormány a román államhoz való hűséget elvárta a hittérítőktől. A források alapján azt lehet mondani, hogy az ortodox román állam nemzeti propaganda eszközévé igyekezett tenni a katolikus egyházat: „Sturdza azt magyarázta, hogy a kormány azért juttatott egy bizonyos összeget a jászvásári és a halasfalvi papneveldeknek, hogy magának megnyerje a helyi lakosságból származó papságot, amelyik román hazájához hűséges lévén nem folytatna külpolitikát, különösen a magyarokkal, s ezáltal nem okozna problémát a román kormánynak. (...) Romániát, mondta Sturdza, nagyhatalmak veszik körül. Ha a katolikus papság magyarbarát politikát fog folytatni, a [osztrák–magyar] monarchiának oka lesz, hogy belekeveredjen a [román] Királyság belügyeibe”³². A román kormány terve tehát az államhoz hűséges katolikus papság kiképzésére összpontosult. A kormány tervének fontosabb elemei lettek a románok által rokonoknak tekintett, a magyar nyelv terjesztését nem támogató olasz papok, akiknek vigyázniuk kellett a csángók fokozatos elrománosítására. A román kormány elvárta eredmény a moldvai magyar ajkú katolikus lakosságnak lojalis román állampolgárokká való válása lett volna. E célból, ahogy sejthetjük, a kormány azzal zsarolta a hittérítőket, hogy ha továbbra is magyar papokat fognak alkalmazni, a román állam le fogja állítani a katolikus oktatási intézmények finanszírozását, ennek következtében pedig lehetetlenné fogja tenni a katolikus egyház további tevékenységét a királyság területén.

29. ASV, A.E.S., Austria-Ungheria (1904–1905), Pos. 943 bis, Fasc. 413, 7470. A.E., ff. 48–49: *Rapporto del Nunzio Apostolico in Vienna sulle condizioni religiose in Romania*, Bécs, 1904.09.17.; f. 48r.

30. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Moldavia, Vol. 13 (1881–1892), 6313, ff. 318–321: [Nicola Giuseppe Camilli a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusának a magyar papok Moldvába való helyezésére célzó magyar kísérletekről], Jászvásár, 1887. 01. 05; f. 321v.

31. APF, N.S., Vol. 142, Rubr. 109/1898, 17382, ff. 2–18: *Jaquet Mgr. Dom., Vesc., Rumenia: Informazione sul seminario di Jassy e l'Archid. di Bukarest*, Jászvásár, 1896. 03. 06.; f. 9v.

32. APF, N.S., Vol. 260, R. 109/1903, 58145, ff. 415–417: *Malinowski P. Giuseppe, Ammr., Jassy, Moldavia, Romania: Sulla visita fatta al Ministro Presidente Rumeno per l'affare del Seminario Francese di Halaucesti*, Jászvásár, 1903.11.17/30.; f. 415v.

Mindemellett fontos hangsúlyoznom, hogy a román nacionalizmus nemcsak a magyarok ellen irányult. Lényegében a románok valamennyi külföldit nemzetellenségnek tekintettek, a román ortodox állam pedig elsősorban a katolikus papsághoz viszonyult ellenszenvesen. E helyzetet találóan összegezik az egyik Moldvában dolgozó hittérítő szavai: „A külföldieket – elsősorban a papokat – gyanakvással fogadják, [mivel] kémeknek tartják őket (...). A románok jelszava: »Románia a románoké!« ”³³.

2.2.1.3. A hittérítők és a Vatikán álláspontja

A hittérítők – főleg olasz ferencesek és lengyelországi jezsuiták – mivel nagyon nehezen tanulták a magyar nyelvet, néhány esetet leszámítva, nem ellenkeztek a román kormány parancsaival. A források szerint a hittérítők döntő többsége a román nyelv mellett érvelt. Ennek két oka volt. Először is, mint a románnal közeli rokonságban álló olasz (a svájciak, franciák és belgák esetében – francia) nyelv használóinak, vagy legalább latint ismerő egyéb nemzetiségű hittérítőknek sokkal könnyebb volt elsajátítani a román nyelvet, mint az idegen szókinszű és nyelvtani szerkezetű magyar nyelvet. Azonkívül a moldvai misszió eredeti célja a helybeli katolikusokra való odafigyelésen kívül, a katolikus egyháznak minél több, „a skizma útján elveszett” ortodox megnyerése volt. Ez utóbbi okból kiindulva a hittérítők jogosan azt hitték, hogy céljukat csak az ortodox lakosság nyelvét használva tudják elérni.

A kutatott időszak elején, amikor a misszió területén még nagyobb számú magyar hittérítő tartózkodott, a magyar nyelv kérdése megosztotta a helyi szerzeteseket: „(...) nagy nézeteltérés van a hittérítők közt (...), amely mindig két táborra – magyarra és olaszra – osztotta őket. Az elsők azt mondják, hogy az ő nyelvüknek a misszió fő, vagy inkább egyetlen nyelvének kell lennie. (...) nemcsak magyarul magyarázzák az evangéliumot és tartják a szent misét, hanem híveiknek betiltják a román nyelv használatát is, az utóbbit azzal magyarázván, hogy a román a szakadárrok nyelve. A mások ellenkezőleg, inkább a román nyelvet támogatják (...).”³⁴.

Saját kényelmükért, új lelkek megnyeréséért, valamint a katolikus egyház pozíciójának megerősítéséért a Hitterjesztés Szent Kongregációja hittérítői a román nyelv segítségével a katolikus hitet népszerűsítették az ortodox román lakosság körében. „E Misszió első nyelve román; (...) e nyelv a Missziónk legfontosabb és legszükségesebb nyelve. A hittérítői hivatásunk nemcsak a Katolikusaink őrzése, hanem a Skizma útjáról ennek szerencsétlen áldozatainak a visszatérítése is. (...) De hogy tudjuk (...) azt elérni, ha a szakadárrok nyelvét nem tudjuk? (...) [Az ortodoxok] (...) kíváncsiságból ostromolják a templomainkat, hogy hallgassák a szertartásainkat, amelyeket az ő papjaik nem tartanak. Így, ha a mise magyarul van, ezek elhagyják a templomot, mert semmit sem értenek belőle. Ha viszont románul van, szívesen maradnak (...). Könnyű dolgunk lenne tehát (...) Atyánk Házába az összes (...) testvérünket visszavezetni, de azt nem tehetjük másként, csak a román nyelv használatával (...).”³⁵.

33. APF, N.S., Vol. 325, R. 109/1905, 61635, ff. 123–128: [Joseph de l'Étanche váleni-i plébános Camilli püspöknek jelentést tesz a politikai helyzetről Romániában és a romániai katolikusok helyzetéről], Valeni, 1904. 06. 24.; f. 125v.

34. APF, Scritture Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 805–845: Tomassi, Giuseppe, OFMConv., Visitatore Generale della Missione di Moldavia, *Relazione della Visita della Missione di Moldavia a Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Cardinale A. Barnabi, Prefetto della S. C. di Propaganda*, Bákó, 1858. 12. 10.; ff. 831–832.

35. APF, Scritture Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 805–845: Tomassi, Giuseppe, OFMConv., Visitatore Generale della Missione di Moldavia, *Relazione della Visita della Missione di Moldavia a Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Cardinale A. Barnabi, Prefetto della S. C. di Propaganda*, Bákó, 1858. 12. 10.; ff. 831–832.

A hittérítők tudták, hogy a rájuk bízott katolikusok többsége magyar anyanyelvű volt; néhányuk kivételével mégis azt hitték, hogy a magyar ajkú lakosság, a Moldva területén élő lengyelekhez vagy németekhez hasonlóan, kétnyelvű. Nem láttak tehát semmi kárt a román nyelv mise alatt való használásában – feltételezve, hogy a katolikusok, akármilyen nemzetiségűek is legyenek, úgyis megértik őket: „(...) nem habozom azt mondani, hogy e Misszió első nyelve román. A magyar, véleményünk szerint, ugyanabba a kategóriába esik, mint a német, a lengyel és a francia. E nemzetek képviselői (...) nagyon jól ismerik a román nyelvet (...), mivel szükségük van rá a mindennapi életben (...). Ha a németek, a lengyelek és a franciák, akik csak átmenetileg idetelepettek, beszélnek a román, annál inkább kellene, hogy e nyelvet ismerjék a magyarok, akiket anyanemzetükkel csak az eredetük és az elnevezésük köt össze, s akik itt születtek és felnőttek, s akik (...) évszázadok óta itt élnek”³⁶.

A Szent László Társulatnak a csángó kérdésre vonatkozó tevékenységét a hittérítők a magyar–román diplomáciai konfliktus egyik jeleként értelmezték. „[Szent László Társulat által írt] beszámolót a magyar sajtó közölte... Íme ennek a rövidített tartalma: Romániában (...) a szerencsétlen magyarok szembeállnak a nemzetiségük és a vallásuk elvesztésének a veszélyével. Haladéktalanul magyar papokat kell odaküldeni (...). Mayer úr (a világi küldött) azt javasolta, hogy a németek vagy a szlávok helyett magyar (...) konzulokat lehetne ideküldeni, *pro coronide* pedig a Társulat egyik tagja mint a legjobb, legegyszerűbb és legeredményesebb [megoldást] ajánlotta mind a két fejedelemség a Magyar Korona által való lefoglalását”³⁷. A hittérítők tudták, hogy értelmetlenség lett volna a román kormánnyal nyíltan ellenkezni, ugyanis a diplomáciai konfliktussal fenyegető helyzetben bármilyen, a román politikával nem megegyező mozgás veszélybe hozhatta a katolikus egyház pozícióját Romániában: „(...) mondták nekem, hogy a Szent Egyház érdekében nem szabad bosszantanom a román kormányt újabb magyar papok alkalmazásával”³⁸. Így sajtó érdekükben és Románia ortodox lakossága körében elért eredményekért egyaránt aggódva, a hittérítők eleget tettek a román hatóságok akaratának. A magyarok számának csökkentését a moldvai hittérítők közt egyszerűbbé tette a már említett egyházmegegyen belüli magyar–olasz konfliktus a magyar nyelv használatáért. A román nyelv kiváltságos pozíciója mellett érvelő olasz papok a Rómába küldött jelentésekben folytonosan kritizálták a Moldvában tevékenykedő magyar hittérítőket: „Funták atya egy megmagyarázhatatlan jelenség. Ez az erkölcsstelen magaviseletű pap már 19 éve (...) gyalázza a Missziókat (...). Viselkedésben és szóban szemtelen, tetteiben kéjes, amerre megy csak büzt hagy maga után (...). Molnár Ferenc pap. Magyar. (...) Addig iszik, amíg el nem ájul; szokott káromkodni (...)”³⁹. Azonkívül a magyar papokat gyenge román nyelvtudással is vádolták, azokat viszont, akik folyékonyan beszéltek románul, azért kritizálták, mert állítólag a nyelvismeretük ellenére továbbá is csak a ma-

36. APF, Scritture Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 805–845: Tomassi, Giuseppe, OFMConv., Visitatore Generale della Missione di Moldavia, *Relazione della Visita della Missione di Moldavia a Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Cardinale A. Barnabi, Prefetto della S. C. di Propaganda*, Bákó, 1858.12.10.; ff. 831–832.

37. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), 266, ff. 484–485: [Anton Joseph Pluym jelentése a Hitterjesztés Szent Kongregációjának], Bukarest, 1868.10.09.; ff. 484r–484v.

38. APF, Scritture Riferite nei Congressi, Moldavia, Vol. 13 (1881–1892), 6313, ff. 318–321: [Nicola Giuseppe Camilli a Hitterjesztés Szent Kongregációja prefektusának a magyar papok Moldvába való helyezésére célzó magyar kísérletekről], Jászvásár, 1887.01.05; f. 321v.

39. APF, Scritture Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 805–845: Tomassi, Giuseppe, OFMConv., Visitatore Generale della Missione di Moldavia, *Relazione della Visita della Missione di Moldavia a Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Cardinale A. Barnabi, Prefetto della S. C. di Propaganda*, Bákó, 1858. 12. 10.; ff. 820–822.

gyart használták⁴⁰. Az ilyen beszámolók alapján a Hitterjesztés Szent Kongregációja vezetősége nem lehetett különösen jó véleménnyel a magyar hittérítőkről. Ráadásul, mivel a Kongregáció főnökei a csángók tényleges igényeit nemigen ismerték, nem is kérdőjelezték meg a moldvai püspökök azon határozatait, hogy e területre több magyar papot ne fogadjanak.

Azt állíthatjuk tehát, hogy a hittérítők, politikai befolyásaik elvesztésétől tartva, annak ellenére, hogy magyar ajkú moldvai híveiknek az igényeit ismerték, inkább a román politikával összhangban cselekedtek. Ily módon a hittérítők tevékenysége, amelynek fókuszában a katolikus hitnek a román nyelv segítségével a helyi ortodox román lakosság között való népszerűsítése állt, jelentősen hozzájárult a csángóknak a román nemzetbe való nyelvi és kulturális beolvasztásához.

2.2.2. Egyházi oktatás

A XIX. század első felében Moldvában még sok olyan katolikus plébánia volt, ahol magyar nyelvű oktatás folyt. 1838-ban a csángóknak kedvező moldvai misszió főnöke, Raffaele Arduini, a csángók lakta területen általános iskolák hálózatát hozta létre. Ezekben az iskolákban a hittanon kívül írást, olvasást és számtant tanítottak. A magyar nyelvű könyveket Arduini Erdélyből hozatta, a magyar és a román nyelvű ábécéket és katekizmusokat pedig Jászvásáron nyomtatták (Seres 2003:325).

A helyzet a román fejedelemségek egyesülése után diametrálisan megváltozott: a XIX. század hatvanas éveitől kezdve a román hatóságok mindent megtettek azért, hogy a magyar mint anyanyelv eltűnjön a katolikus oktatási intézményekből. A román kormány lépéseit az olasz hittérítők támogatták: még 1866-ban a magyar és román nyelvű katekizmust kétnyelvű, egykötetes kiadvány foglalta magában, 1893-ban már csak román nyelvű változat maradt használatban (Seres 2003:326; Domokos 2001:120).

Az 1859 és 1916 közötti időszakban Moldva területén a következő katolikus oktatási intézmények léteztek: 2 papi szeminárium (1886-tól az egyházmegyei papnevelde Jászvásáron, 1897-től pedig a ferencesek intézménye Halasfalván), 2 *Notre Dame de Sion* leányintézet (Jászvásár és Galac), 2 általános fiúiskola (Jászvásár és Galac), 2 általános leányiskola (Jászvásár és Galac), 1 kántoriskola (Halasfalva). Ezeket az intézményeket a román kormány potenciális veszélyforrásnak tekintette. A románok attól tartottak, akár csak a magyar papok Moldvában való tevékenysége esetében is, hogy az egyházi oktatási intézmények a „magyar propaganda fészkeivé” válnak. A román–magyar harc a magyar ajkú moldvai katolikus lakosság identitásáért tehát nemcsak a templomokban, hanem az iskolákban is folyt.

2.2.2.1. A magyar álláspont

A misszió területén tartózkodó Szent László Társulat küldötteinek a szándéka a moldvai magyar ajkú katolikus lakosság magyar nemzeti szellemnek való megnyerése volt. E célból, a templomokban folytatott tevékenységek mellett a társulat az oktatás keretében is népszerűsíteni akarta a magyar nyelvet és kultúrát. Ezen lépések szükségességét a következőképpen magyarázták: „(...) a csángó községek iskoláikra nem fordítanak oly gondot, milyent ezen fontos ügy méltán megkíván. A Szent László Társulat feladatai közé sorolta az iskolák építésének előmozdítását (...)”⁴¹.

40. APF, Scrittura Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 805–845; Tomassi, Giuseppe, OFMConv., Visitatore Generale della Missione di Moldavia, *Relazione della Visita della Missione di Moldavia a Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Cardinale A. Barnabi, Prefetto della S. C. di Propaganda*, Bákó, 1858. 12. 10.; ff. 820–822, f. 831r.

41. *A Szent László Társulat alelnöke, dr. Balogh Sándor Liegerhoffer Nepomuk János pusztainai lelkésznek, Budapest*

A társulat, a moldvai magyar ajkú katolikus ifjúság magyarországi képzésének a lehetőségét egyelőre kizárta, helyi magyar nyelvű oktatási rendszer kifejlesztésére összpontosított. E célból új, a magyar kormány és a magyar egyházi hatóságok által finanszírozott iskolák nyitására kívül a társulat a helybeli lakosságot a magyar nyelvű egyházi és világi kiadványokkal szándékozta ellátni⁴². E tervekben viszont az egyetlen siker a magyar nyelvű plébániáknak a magyar egyházi kiadványokkal való ellátása volt (Vincze 2004a:26).

A XIX. század végén a magyarok, akik tisztában voltak a moldvai egyházmegye rossz anyagi helyzetével, az egyházi intézményekben való magyar nyelvű oktatás kifejlesztését célzó tevékenységüket anyagiakra vonatkozó érvekkel akarták megalapozni. A Hitterjesztés Szent Kongregációja hittérítőinek bizonyos pénzösszegeket szántak az oktatási tevékenységükre, amivel azt remélték elérni, hogy a hittérítők erkölcsi kötelességüknek tekintsék a magyar ajkú hívek helyzetén való javítást. „Tisztelendő Jaquet a bécsi külügyminisztériumból évente 2000 frankot kapott. (...) Én magam tudom, hogy ezt az összeget az osztrák–magyar kormány a jászvásári papneveldeknek szánta, a magyar nyelvtanár fizetésére”⁴³, írta az egyik hittérítő a XX. század elején. A magyar kormány segélye még akkor is érkezett, amikor kiderült, hogy a tantervben a magyar nyelv csak fakultatív tantárgyként szerepelt, az összes többi tantárgyat pedig románul tanították (Vincze 2004a:26).

A magyar terveknek kedvezőbb helyzetre 1895-ben került sor, amikor Camilli püspök helyére a svájci Dominique Jaquet érkezett. Az új püspöknek szembe kellett néznie az egyházmegye pénzügyi problémáival. Az anyagi helyzet javításában való segítségért Jaquet a magyar kormányhoz fordult (Seres 2003:330). A püspök kérésére Bánffy Dezső magyar miniszterelnök anyagi támogatást ígért a jászvásári papneveldeknek, cserébe viszont elvárta, hogy a magyar nyelvet tannyelvként vezessék be, s hogy a papneveldekben magyar tanárokat is alkalmazzanak (Seres 2003:330). A magyar miniszterelnök s a jászvásári püspök rövid együttműködésének az osztrák–magyar közös külügyminiszter, Agenor Gołuchowski döntése vetett véget: a külügyminiszter Bánffy tevékenységében veszélyt látott, a már úgyszólván feszült magyar–román viszonyok további romlásától tartott, s emiatt azt javasolta a miniszterelnöknek, hogy a jászvásári papneveldek ne finanszírozza többé (Seres 2003:333; Pozsony 2005:83–84).

2.2.2.2. Románia álláspontja

A jászvásári egyházmegye papneveldekben és kántoriskolájában a tanítás eleinte a román mellett részben magyar nyelven is folyt; idővel a román kormánynak azonban sikerült egészen kiküszöbölni a magyart az összes moldvai katolikus oktatási intézményből.

Már a román állammal szemben hűséges papság kiképzését célzó oktatási rendszer alapelvei, amelyek szerint a moldvai papneveldek is működtek, arra mutatnak, hogy e rendszer kifejezetten ellenszenvesen viszonyult a nem román nemzeti elemekhez. Amikor még az egész csak terv volt, a jászvásári papnevelde számára egy szabályzatot fogalmaztak meg. A szabályzat szerint a papneveldebe csak román állampolgársággal rendelkező katolikus vallású személyeket lehetett

1875. június 21. (Vincze 2004b:96–97; 96).

42. *Kubinszky Mihály kalocsai kanonok javaslatai a moldvai katolikus magyarok ügyében, Pest, 1868. október 21.* (Vincze 2004b:85–88; 87).

43. APF, N.S., Vol. 260, R. 109/1903, 58145, ff. 415–417: *Malinowski P. Giuseppe, Ammr., Jassy, Moldavia, Romania: Sulla visita fatta al Ministro Presidente Rumeno per l'affare del Seminario Francese di Halaucesti, Jászvásár, 1903. 11. 17/30.; f. 415v.*

felvenni (2. cikkely), a tantervben szereplő összes tárgyakat pedig csak románul lehetett tanítani (11. cikkely)⁴⁴. A tanított nyelvek közé a szabályzat a román, a latin, a franciát és – fakultatív kurzusként – a németet (14. cikkelyt) sorolta, a magyar pedig hiányzott a nyelvlistánól⁴⁵. A tanterv diszkrimináló jellegű előírásai a tanárookra is vonatkoztak: a papneveldeben csak „románok vagy naturalizált románok” dolgozhattak, különleges esetekben pedig külföldiek is, de csak olyanok, akik román nyelven tudtak órát tartani⁴⁶. A XIX. század végén megnyitott jászvásári papnevelde korabeli bemutatása: „A szeminárium (...) olasz mintára lesz berendezve. (...) A növendékeknek (...) még szülőik látogatására sem szabad (...) sohasem hazamenni (...). A növendékek az egész idő alatt tanulnak oláhul, franciául, görögül, latinul, és gondolom, de egész biztos nem vagyok benne, németül is, de (...) magyarul egy szót sem, ezt biztosan tudom. Már most elképzelhető az az eset, hogy 12 esetleg 14 éves gyermek (...) tíz évnél tovább anyanyelvén egy szót sem beszélhetvén (...) 10 év múlva ha ismét kikerül, el ne feledje a magyar nyelvet, és képes legyen híveinek magyarul praedicalni, és egyéb funkciót végezni – habár ezt tenni egyenesen is lenne megtiltva – vagy egy ilyen lelkész annyira lelkesülne a magyar testvérek anyanyelve iránt, hogy azt újból megtanulja, mikor emiatt úgy az egyházi, mint a világi előjárók egyenes rosszállásával is találkozónék? (...) Moldva országban a magyarság ügye elveszett”⁴⁷.

A XIX. és XX. század fordulóján a román kormány egy előírás-gyűjteményt adott ki, amely az egyházi oktatási rendszert szabályozta. Itt még egyszer megismételték, hogy a tanításnak kizárólag román nyelven szabad folynia. A magyar nyelv tanítása természetesen be volt tiltva, amiről az egyik hittérítő a következőképpen értesít: „A miniszterelnök a kormány és Tisztelendő Jaquet által aláírt szerződés pontjait olvasta fel nekem. Emlékezetből idézem (...): a) a jászvásári és a halasfalvi papi szemináriumokban a tanítás román nyelven fog folyni; ugyanaz érvényes a kántoriskolára is, b) a filozófia és a teológia latinul lesz tanítva, c) a magyar nyelv tanítása be van tiltva mind a két papneveldeben és a kántoriskolában (...)”⁴⁸. Moldva falvaiból és városaiból érkező magyar ajkú papnövendékek tehát a román kormány határozatának következtében csak román, francia, olasz és német nyelven tanulhattak.

Azonkívül a Moldva területén működő katolikus leányintézetekben, mivel a növendékei közt román ortodox családokból származó lányok is voltak, a román kormány azoknak a „katolikus propagandától” való védelmére az intézeteket egy ortodox pap vagy hittanár alkalmazására kötelezte: „A minisztérium elrendeli: a) A román ortodox vallású leányoknak csak egy ortodox papnak vagy egyéb ortodox vallású, a Minisztérium által jogosult személynek szabad hittanórát tartani, b) Az Intézet Igazgatósága legalább egy ortodox pap alkalmazására köteles (ha az In-

44. ASV, A.E.S, A.I.II Austria (1859–1865), Pos. 326, Fasc. 169, ff. 51–54: *Estratti di giornali nei quali si parla dell'erezione di un Seminario Cattolico a Jassy*; f. 52–54: *Extrait du 51 daté 10 Novembre 1864 de la Voix de la Roumanie*.

45. ASV, A.E.S, A.I.II Austria (1859–1865), Pos. 326, Fasc. 169, ff. 51–54: *Estratti di giornali nei quali si parla dell'erezione di un Seminario Cattolico a Jassy*; f. 52–54: *Extrait du 51 daté 10 Novembre 1864 de la Voix de la Roumanie*.

46. ASV, A.E.S, A.I.II Austria (1859–1865), Pos. 326, Fasc. 169, ff. 51–54: *Estratti di giornali nei quali si parla dell'erezione di un Seminario Cattolico a Jassy*; f. 52–54: *Extrait du 51 daté 10 Novembre 1864 de la Voix de la Roumanie*.

47. Balla Gyula Lajos dormánfalvi plébános levele Csák Alajos Círijék aradi minorita rendfőnököknek, *Dormánfalva (Dărmănești)*, 1896. március 2. (Seres 2003 :338). Az aláhúzások az eredeti szövegből származnak.

48. APF, N.S., Vol. 260, R. 109/1903, 58145, ff. 415–417: *Malinowski P. Giuseppe, Ammr., Jassy, Moldavia, Romania: Sulla visita fatta al Ministro Presidente Rumeno per l'affare del Seminario Fransescano di Halaucesti*, Jászvásár, 1903. 11. 17/30.; f. 415v.

tézet ezt nem tartja be, megteszi maga a Minisztérium), aki ügyelni fog arra, hogy az ortodox vallású tanítványok vallási kötelességüknek eleget tegyenek.⁴⁹

Az ortodox papság katolikus intézményekbe való bevezetésének a célja elsősorban a katolikus papok ellenőrzése volt. Hasonló rendelkezés a már idézett jászvásári papi szeminárium szabályzatának egyik pontja volt: „(...) f) A kormány fenntartja magának a jogot a román nyelvű tanításra vonatkozó előírások betöltésének az ellenőrzésére”⁵⁰ – gyakorlatban tehát a román kormány a tanítási folyamat ellenőrzésének az ürügyével bármikor bele tudott avatkozni az intézmény működésébe. Ahogy sejtethetjük, a fent idézett előírásnak valódi célja az ellenőrzés fokozása és a növendékek magyar nyelvvel és kultúrával való érintkezésének megelőzése volt. Az ily módon „román nemzeti szellemben” (Demény 1997:7. idézi Seres 2003:332) kiképzett papnövendékek „olaszországi teológiai főiskolákra kerültek, ahonnan visszatérve Moldvában folytatták a csángók erőszakos asszimilálását” (Demény 1997:7. idézi Seres 2003:332).

A moldvai csángóknak a magyar kultúrától való teljes elszakítását célzó román politika nemcsak a katolikus oktatási intézményekben használt nyelvekre vonatkozott. A már említett 1864-es szabályzattervezetnek a mintájára a XX. század elején megtiltották a nem Romániából származó fiatalokat a papneveldebe felvenni. Az osztrák–magyar állampolgárok tehát nem tudtak többé a moldvai intézményekben tanulni, ami a kormány szerint még egy kiváló módszer volt arra, hogy a csángó növendékek ne érintkezzenek a magyar nemzeti eszmével. A román kormány ezen rendelkezését az idézett papnevelde szabályzata egy mondatban foglalta össze: „(...) d) A szemináriumokba csak román állampolgárok vehetők fel”⁵¹.

Ezenkívül a román kormány megtiltotta a jászvásári egyházmegyének az osztrák–magyar kormánytól érkező pénzsegély további fogadását: „(...) e) A püspök nem fogja elfogadni a külföldi kormányoktól (Osztrák–Magyar Monarchia) érkező pénzt”⁵². Az anyagi támogatás viszont mind a román, mind az osztrák–magyar kormány hivatalos betiltásának ellenére továbbra is érkezett. Ezt látva, a románok a megoldást újból az anyagi zaklatásban kezdték keresni. A román kormány ötlete az volt, hogy a román nemzetiségű romániai állampolgároknak (azaz, a kormány szerint, Románia ortodox vallású állampolgárainak) megtiltsák a katolikus iskolák látogatását, s ily módon ezeket az intézményeket anyagi válságba sodorják. „November 11/24-én este (...) beszéltem Tisztelendő (...) August Kuczkaival. Azt mondta nekem, hogy a román kormány egy törvényt készül megfogalmazni, amely a katolikus iskoláknak betiltana román gyerekeket (...) felvenni (...). Ennek következtében a jászvásári és galaci (jászvásári egyházmegye) apácák (...) az iskoláik bezárására kényszerülnek, mert az ortodox tanítványok nélkül el nem bírják [az intézeteiket tartani]”⁵³. A kormány e radikális lépése érdekes módon nem a moldvai helyzetnek,

49. APF, N.S., Vol. 290, R. 109/1904, 62452, ff. 463–466: *Malinowski P. Giuseppe, Ammre. Jassy, Moldavia: Circa ostilita del Ministro dei Culti verso gl'Istituti delle Suore de Sion*, Jászvásár, 1904. 08. 10/23.; ff. 463r–463v.

50. APF, N.S., Vol. 260, R. 109/1903, 58145, ff. 415–417: *Malinowski P. Giuseppe, Ammr., Jassy, Moldavia, Romania: Sulla visita fatta al Ministro Presidente Rumeno per l'affare del Seminario Fransescano di Halaucesti*, Jászvásár, 1903. 11. 17/30.; f. 416r.

51. APF, N.S., Vol. 260, R. 109/1903, 58145, ff. 415–417: *Malinowski P. Giuseppe, Ammr., Jassy, Moldavia, Romania: Sulla visita fatta al Ministro Presidente Rumeno per l'affare del Seminario Fransescano di Halaucesti*, Jászvásár, 1903. 11. 17/30.; f. 416r.

52. APF, N.S., Vol. 260, R. 109/1903, 58145, ff. 415–417: *Malinowski P. Giuseppe, Ammr., Jassy, Moldavia, Romania: Sulla visita fatta al Ministro Presidente Rumeno per l'affare del Seminario Fransescano di Halaucesti*, Jászvásár, 1903. 11. 17/30.; f. 416r.

53. APF, N.S., Vol. 290, R. 109/1904, 58595, ff. 331–334: *Malinowski P. Giuseppe, Ammre. Jassy, Moldavia: Sua intervista col Ministro Presidente della Romania. Notizie varie.*, Jászvásár, 1903. 11. 19./12. 02.; f. 332v.

hanem az akkori bukaresti érsek, Hornstein tevékenységének volt az eredménye. Hornstein érsek a sok magyar ajkú hívőjének a román fővárosban egy magyar iskolát nyitott. Az iskola létesítésének egyik oka az volt, hogy a püspök szerint túl sok fiatal magyar, aki anyanyelvén akart tanulni, a magyar tannyelvű református iskolákat választotta, később pedig áttért a református hitre⁵⁴. A román kormányt természetesen a helyzet indoklása nem győzte meg, az érseket pedig a magyarbarát politikát folytató román nemzet ellenségeként rövid idő alatt leváltatták.

Azt állíthatom tehát, hogy a román hatóságok nemzetiségi politikájának egyik fő célja a moldvai magyar ajkú katolikus lakosságnak a román nemzetbe való teljes beolvasztása volt. A kormány szerint a magyar nyelv vagy kultúra leghalványabb nyomának is el kellett tűnnie azért, hogy Romániában egy teljes etnikai, nyelvi, kulturális és nemzeti egység alakuljon ki. Ennek következtében Romániának az I. világháborúba való, 1916-os belépéséig a moldvai katolikus lakosság többsége „elfelejtette az ősei nyelvét és elrománosodott”⁵⁵. A román kormánynak azonban még ez sem volt elég: amikor a moldvai csángó népességnek már alig egynegyede folytatta „a magyar nyelv használatát családban, három plébánián pedig a templomban is”⁵⁶, a hatóságok a jászvásári püspöktől még akkor is „e plébániák elrománosítását a papokra és a hívőkre gyakorolt nyomás által (...)”⁵⁷ követelték.

2.2.2.3. A hittérítők álláspontja

A hittérítők tudták, hogy a híveik zöme magyar tannyelvű iskolákba szeretne volna küldeni a gyerekeit. Egyesek, mint a jászvásári püspök, Dominique Jaquet, meg is próbáltak a magyar ajkú lakosságnak anyanyelvű oktatást biztosítani. „Próbáltam megmagyarázni a vallás- és közoktatási miniszternek, hogy (...) a magyar ajkú katolikusok nem akarják a román nyelvű oktatást”⁵⁸, írta Jaquet 1896-ban. Mégis, a Vatikán politikai érdekei miatt a hittérítők általában a „kisebb rosszat” választották: azért, hogy a katolikus egyház pozíciója az ortodox Romániában ne gyengüljön, e kérdésben is a román kormányra hallgattak, viselkedésüket a következőképpen indokolván: „A nagy (...) érdekünk az, hogy úgy tegyük, hogy a híveink románul beszéljenek (most egy magyar dialektust használnak)”⁵⁹.

Az 1886-ban megnyitott jászvásári papnevelde működésének első évtizedében, annak ellenére, hogy a növendékek többsége magyar ajkú moldvai fiatal volt (Gecsényi 1988:184)⁶⁰, egyáltalán

54. APF, N.S., Vol. 290, R. 109/1904, 58595, ff. 331–334: Malinowski P. Giuseppe, Ammre. Jassy, Moldavia: Sua intervista col Ministro Presidente della Romania. Notizie varie., Jászvásár, 1903. 11. 19./12. 02.; f. 332v., ff. 332v–333r.

55. ASV, A.E.S., Austria-Ungheria (1916), Pos. 1096, Fasc. 469, 16802, ff. 19–26: *Relazione di Mons. Domenico Jaquet, Arcivescovo tit. di Salamina, circa la situazione politico-religiosa della Diocesi di Jassi*, Róma, 1916. 05. 12; f. 21v.

56. ASV, A.E.S., Austria-Ungheria (1916), Pos. 1096, Fasc. 469, 16802, ff. 19–26: *Relazione di Mons. Domenico Jaquet, Arcivescovo tit. di Salamina, circa la situazione politico-religiosa della Diocesi di Jassi*, Róma, 1916. 05. 12; f. 21v.

57. ASV, A.E.S., Austria-Ungheria (1916), Pos. 1096, Fasc. 469, 16802, ff. 19–26: *Relazione di Mons. Domenico Jaquet, Arcivescovo tit. di Salamina, circa la situazione politico-religiosa della Diocesi di Jassi*, Róma, 1916. 05. 12; f. 22r.

58. APF, N.S., Vol. 142, Rubr. 109/1898, 17382, ff. 2–18: *Jaquet Mgr. Dom., Vesc., Rumenia: Informazione sul seminario di Jassy e l'Archid. di Bukarest*, Jászvásár, 1896. 03. 06.; f. 8v.

59. APF, N.S., Vol. 142, Rubr. 109/1898, 17382, ff. 2–18: *Jaquet Mgr. Dom., Vesc., Rumenia: Informazione sul seminario di Jassy e l'Archid. di Bukarest*, Jászvásár, 1896. 03. 06.; f. 9v.

60. Lippert szerint 1893-ban a 18 növendék közül 13 beszélt magyarul.

nem volt magyar nyelvóra (Seres 2003:329). Ugyanakkor, attól függetlenül, hogy a papneveldeben a hivatalos tannyelv a román volt, az egyes vizsgákat a növendékek magyarul is le tudták tenni (Gecsényi 1988:184). A helyzet tartós javítására való reményt a Jászvásárra 1895-ben érkezett új püspök, Dominique Jaquet hozta magával. Az új püspök a jászvásári egyházmegye rossz anyagi állapota miatt segítségért a csángó ifjúság képzésében érdekelt magyarokhoz fordult. Miután az akkori magyar miniszterelnök megígérte, hogy támogatja a jászvásári papneveldet, Jaquet elhatározta, hogy az egyházmegyéhez tartozó oktatási intézményekben a magyar nyelvet fogja bevezetni. „Tisztelem a magyar nyelvet is, amelyet híveim nagy része használ (...). Azt szándékozom (...) elrendelni, hogy a két papneveldeknben és a kántoriskolában a magyar és a lengyel szülők fiai az anyanyelvtudásukat tökéletesítsék, legalább a filozófia és a teológia órán (...)”⁶¹, jelentette ki Jaquet 1899-ben. A helyzet kicsit másképpen fest a jezsuita papi szeminárium rektorának, Feliks Wiercińskinek a jelentésében, mely szerint a magyar nyelvet ebben az intézményben korábban is tanították. „A növendékek túlnyomó része három évfolyamon tanulja a magyar nyelvet”⁶², írta Wierciński 1896-ban az esztergomi hercegprímásnak szóló levelében. Wierciński ugyanakkor megígérte, hogy a helyi papság ügyelni fog a moldvai csángók anyanyelvtudására addig, amíg ez az ő módjában áll.

A feladat, amelyet Jaquet célul tűzött ki magának, kiváló diplomáciai képességeket igényelt. Miután a püspök Moldvába érkezett, a román vallás- és közoktatási miniszter⁶³ közölte vele, hogy a román állam területén működő magániskolák érvényben lévő szabályzata szerint, az összes magániskolának, tehát a katolikus iskoláknak is egyazon minisztériumi jóváhagyással kellett rendelkeznie. A miniszter a püspököt arról is értesítette, hogy a jászvásári papnevelde e kötelességnek nem tett eleget. Jaquet tudta, hogy a miniszter szavainak egy rejtett jelentése is volt: a jóváhagyással a kormány megnyitotta magának az utat a papnevelde oktatási rendszerének teljes ellenőrzéséhez, beleértve a tanári kar személyi összetételét (Tocănel 1965:773–774). Hogy a román hatóságokat ne provokálja, Jaquet, a Romániában zajló nemzeti konfliktusokhoz való saját semleges álláspontját, illetve a „második hazájához” való hűségét hangsúlyozva, tárgyalni kezdett a kormánnyal. Ennek az eredménye a moldvai katolikus oktatási intézmények működését szabályozó szerződés aláírása lett, amire 1899. január 16-án került sor (Tocănel 1965:773–774; lásd még Netzhammer 2003:97). A szerződés szerint mind a két papneveldeben és a kántoriskolában történelmet, földrajzot, aritmetikát, természettudományt és egyéb tantárgyat román nyelven, a filozófiát és a teológiát azonban latinul kellett tanítani. A magyar nyelvet nem volt szabad kötelező tárgyként a tantervbe beleírni, fakultatív óraként pedig csak azoknak a növendékeknek volt tanítható, akik otthon magyarul beszéltek, s akik az iskola elvégzése után a moldvai magyar anyanyelvű falvakban készültek dolgozni (Tocănel 1965:775; Netzhammer 2005:547). Azonkívül, mivel a román miniszteri tanács e három moldvai katolikus iskolának évente 41 000 frank összeget ígért, Jaquet arra kötelezte magát, hogy a külföldről, azaz Magyarországról érkező segílyt többé nem fogja fogadni. Így, mivel a Moldva területén

61. APF, N.S. Vol. 165, R. 109/1899, 32384, ff. 204–213: *Jaquet Mgr. Domen., Vesc., Jassy, Moldavia: Relazione dello stato della diocesi; implora sussidio*, Jászvásár, 1899. 01.15./27.; f. 209v.

62. *Felix Wiercinski, a jászvásári jezsuita szeminárium rektorának levele Vaszary Kolos esztergomi hercegprímáshoz, Jászvásár, 1896. december 2.* In: Vincze 2004b, 134–135; 135.

63. Spiru Haret vallás- és közoktatásügyi miniszter (*Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice*), 1897. 03. 31–1899. 03. 30.; 1901. 02. 14–1904. 12. 20.; 1907. 03. 12–1908. 12. 27.; 1908. 12. 27–1909. 03. 04.; 1909. 03. 04–1910. 12. 28.

működő katolikus egyház pozícióját (és vagyonát) nem akarta kockáztatni, a román kormány által rákényszerített szerződés aláírása révén Jaquet hozzájárult a magyar nyelvnek a moldvai katolikus iskolákban való marginalizálódásához, s ezzel együtt a moldvai csángóknak a román nyelvű lakosságba való további beolvadásához.

A moldvai katolikus papságnak a magyar ajkú hívőkhöz való viszonya a későbbi években gyakorlatilag változatlan maradt. A politikai és az anyagi érdekeken kívül a helyzetre az is hatott, hogy a Moldova területén tartózkodó katolikus papság folytonos zaklatás áldozatául esett. Ennek következtében a hittérítők a román kormány bármilyen kívánságának a teljesítésére kényszerültek – ellenkező esetben nemcsak önmagukat, hanem az egész moldvai katolikus egyházat is veszélybe sodorhatták. Ám attól függetlenül, hogy a papság viselkedésének mi volt a valódi oka, a moldvai hittérítők tevékenysége a csángóknak a román nemzettel való teljes nyelvi és kulturális asszimilációjához vezetett, s egyben segítette az akkori román kormányt belpolitikája egyik elsődleges célja elérésében is (Pozsony 2005:82).

3. KÖVETKEZTETÉSEK

A megvizsgált anyag fényében úgy látszik, hogy a románok szemében a veszélyforrás nem csupán az volt, hogy a csángók magyarul beszéltek, hanem inkább a magyar nyelv használatának a következményei, azaz a magyarországi magyarok érdeklődése a csángók iránt. A magyarországi kezdeményezések leállítására a román kormány a politikai és anyagi jellegű zaklatás segítségével a Moldvában működő katolikus hittérítőket akarta kihasználni: a románok célja a magyar nemzeti eszme Moldvából való kiküszöbölése volt, a csángók elrománosítása révén pedig egy etnikailag s nyelvileg egységes román nemzet létesítése.

E helyzetben a Vatikán, az ortodox Romániában való politikai befolyásaiért aggódva, annak ellenére, hogy a moldvai magyar ajkú hívők igényeit ismerte, egyfelől elfogadta a román kormány feltételeit, másfelől pedig a római katolikus hitnek a román nyelvű ortodox lakosság körében indított népszerűsítési akcióját féltve, hozzájárult a csángó és a román lakosság mind nyelvi, mind vallási és kulturális jellegű fokozatos beolvasztásához.

A magyar oldal próbált szembeállni a Vatikán által támogatott román nemzetiségpolitikával. Sajnos mind agresszív jellege, mind ideológiai kontextusa miatt a magyar tevékenység ahelyett, hogy segítette volna a csángókat identitásukat megőrzésében, felgyorsította s erősítette a csángóságnak a románságba való beolvasztását célzó román–vatikáni egyesült politikát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Demény Lajos 1997: A csángó múlt a magyar és a román történetírásban – a politikai szándék és tudományosság válaszáján. In *Csángó sorskérdések*.

Domokos Pál Péter 2001: *A moldvai magyarság*, Budapest.

Ferro, Teresa 2003: The Correspondence between the Italian Catholic Missionaries and Fide Propaganda Congregation during the 17th – 18th Centuries. In: Ciobanu, Veniamin (red.), *Romanian and Polish Peoples in East-Central Europe (17th – 20th Centuries)*, Iași, 196–212.

Gecsényi Lajos 1988: Ein Bericht des österreichisch-ungarischen Vizekonzuls über die Ungarn in der Moldau, Jassy, 1893. In Adriányi, Gabriel, Horst Glassl, Ekkehard Völkl (szerk.), *Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete*, Band 16, Jahrgang, Dr. Dr. Rudolf Trofenik, München, 157–187.

Netzhammer, Nikolaus 2003: *In Verbo Tuo. Raymund Netzhammer O.S.B., Erzbischof von Bukarest 1905–1924*, București.

Netzhammer, Raymund 2005: *Episcop în Romania într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, Vol. 1, (szerk.) Nikolaus Netzhammer, Krista Zach, București.

Pozsony Ferenc 2005: *A moldvai csángó magyarok*, Budapest.

Pozsony Ferenc 1999: *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben*, Budapest (szerk.)

Scurtu, Ioan – Alexandrescu, Ion – Bulei, Ion – Mamina, Ion 2002: *Enciclopedia de istorie a României*, București.

Seres Attila 2003: „A magyar nyelv annyi lélek üdvösségére eredménnyel tanítható”. Források a moldvai magyarság anyanyelvű egyházi oktatási lehetőségeinek tanulmányozásához a XIX. század végén. In *Lymbus Magyarságtudományi Forrásközlemények*, Budapest, 321–349.

Tocănel, Pietro 1965: *Storia della Chiesa cattolica in Romania, III. Il vicariato apostolico e le missioni dei Frati Minori Conventuali in Moldavia*, Parte Seconda, Padova.

Tocănel, Pietro 1960: *Storia della Chiesa cattolica in Romania, III. Il vicariato apostolico e le missioni dei Frati Minori Conventuali in Moldavia*, Parte Prima, Padova.

Vincze Gábor 2004a: Bevezető. In Vincze, Gábor (szerk.), *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*, Budapest–Kolozsvár 2004, 13–61.

Vincze Gábor 2004b: *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*, Budapest–Kolozsvár (szerk.).

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli/ de Propaganda Fide (APF):

Scritture Riferite nei Congressi, Bulgaria/Valachia, Vol. 14 (1865–1874), ff. 473–474, 475–477, 486–487.

Scritture Riferite, Moldavia, Vol. 11 (1848–1861), ff. 225–230, 619, 805–845, 900.

Scritture Riferite nei Congressi, Moldavia, Vol. 13 (1881–1892), ff. 173–202, 286–289, 318–321.

- N.S., Vol. 116, Rubr. 109/1897, ff. 50–55
N.S., Vol. 142, Rubr. 109/1898, ff. 2–18
N.S., Vol. 260, R. 109/1903, ff. 415–417
N.S., Vol. 290, R. 109/1904, ff. 331–334, 463–466
N.S., Vol. 325, R. 109/1905, ff. 123–128
N.S., Vol. 576, R. 109/1916, ff. 122–126, 183–205
N.S., Vol. 627, R. 109/1919, ff. 382–383
N.S., Vol. 655, R. 109/1920, ff. 380–400

Archivio Segreto Vaticano (ASV)

- A.E.S., A.I.II Austria (1859–1865), Pos. 326, Fasc. 169, ff. 51–54.
A.E.S., Austria-Ungheria (1904–1905), Pos. 943 bis, Fasc. 413, ff. 48–49.
A.E.S., Austria-Ungheria (1916), Pos. 1096, Fasc. 469, ff. 19–26.